

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมในท้องถิ่น เป็นวัฒนธรรมที่บุคคลธรรมดาสามัญกลุ่มหนึ่งคิดขึ้นและปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งนี้เพื่อความเป็นระเบียบในสังคมและช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นดีขึ้น สังคมไทยทุก ๆ ภาค ต่างก็มีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นของตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นมรดกของทางวัฒนธรรม (ตาโรช บัณฑิต, 2520 : 1) วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็น พฤติกรรมความเจริญรุ่งเรืองหรือความก้าวหน้าของสังคมในอดีตซึ่งเป็นพื้นฐานเชื่อมโยงมาถึงปัจจุบัน (มงคล ตำราญตฺย, 2526 : 17) ถ้าประเทศชาติใดไม่รู้จักร่มงปรับปรุง และแก้ไขเอาใจใส่ในวัฒนธรรมพื้นบ้านอันเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติคนให้ทันที่วงที่ หรือ ประสมประสานให้เข้ากันได้เหมาะสมกับสมัยและสภาพการณ์แล้ว ก็เป็นสิ่งแน่ว่าจะต้องถูกวัฒนธรรมที่มีแรงอำนาจมากกว่าเข้ามาแทนที่ จนในที่สุดไม่มีลักษณะของชาติคนต่อไป (พระยาอนุมานราชธน, 2515 : 107)

เขวชนนั้นเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาชาติบ้านเมืองในอนาคต เนื่องจากเขวชนเป็นกลุ่มบุคคลที่จะต้องสืบต่อมรดกวัฒนธรรมของชาติ เป็นประชากรกลุ่มที่ใหญ่จะต้องฝากความหวังไว้ ทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองของประเทศ ประกอบกับเขวชนเป็นบุคคลที่สามารถเรียนรู้สภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้รวดเร็วถ้าได้รับการพัฒนาที่ถูกวิธี เมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ (วิระชัย มิชอบธรรม, 2528 : 62) ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพของเขวชนจึงต้องให้การศึกษาทางด้านวัฒนธรรมโดยเฉพาะวัฒนธรรมพื้นบ้าน ดังที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537 : 8) กล่าวไว้ว่า

สำหรับปัญญาชน วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นจุดที่จะเป็นพื้นฐาน เพื่อปรับรับส่วนที่ก้าวหน้าของวัฒนธรรมต่างประเทศ ถ้าปัญญาชนไทยรับวัฒนธรรมต่างประเทศทั้งคั้น และพยายามที่จะยึดถือวัฒนธรรมนั้นให้ชาวไทย เขาจะทำไม่สำเร็จ เชนเองก็จะรู้สึกแปลกแยกจากสังคมไทย แล้วขาดพลังที่จะผลักดันสังคมไทยให้ก้าวหน้า ครองข้ามอำนาจดิบ ไปหารกรากในสังคมซึมซับ วัฒนธรรมพื้นบ้าน มีคั้นทุนที่เป็นของตัวเองก่อน

และปรับวัฒนธรรมส่วนที่ก้าวหน้าจากต่างประเทศเข้ามาผสม เขาจะเป็น
 ปัญญาชนของประชาชน มีเอกลักษณ์และความเชื่อมั่นในตัวเองอาจสามารถ
 เป็นผู้นำคนหนึ่งของสังคมได้

ด้วยเหตุที่วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมในท้องถิ่นทำให้เกิด
 ความมั่นคงในสังคม ทำให้สังคมมีระเบียบ มีความสามัคคีในหมู่คณะ ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ
 และค่อนข้างความเครียดทางอารมณ์ของสมาชิกในสังคมได้ ดังนั้นจึงควรจะอนุรักษ์และส่งเสริม
 วัฒนธรรมพื้นบ้านต่อไปด้วยการปลูกฝังวัฒนธรรมให้แก่เยาวชน ความจริงแล้วสถาบันครอบครัว
 สถาบันการศึกษา สื่อมวลชนและสถาบันอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่างก็มีบทบาทต่อการอบรมกล่อมเกล่า
 ให้เยาวชนยึดมั่นในวัฒนธรรมของสังคมอยู่แล้ว เพราะเห็นว่าความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม
 แม้เข้ามาอย่างรวดเร็วจนส่งผลให้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านเปลี่ยนแปลงไปหรือถูกคัดแปลงบิดเบือน
 ไปในลักษณะที่ทำให้ด้อยคุณค่าหรือเสื่อมเสียทางวัฒนธรรม (สมาน แสงมะณี, 2528 : 1) จึงจำเป็น
 ต้องให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากใน
 ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535-2539) แผนวัฒนธรรมแห่งชาติ
 ได้กำหนดกรอบและทิศทางการดำเนินงานไว้ในข้อที่ 11 ว่า (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
 แห่งชาติ, 2533 : 15)

ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องเชื่อมโยงกับรากฐานวัฒนธรรม
 ของท้องถิ่น โดยบรรจุเนื้อหาวัฒนธรรมของท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้าน
 ไว้เป็นสาระในการเรียนรู้ทุกระดับ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความภูมิใจ
 ในมรดกทางความคิดและวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของประชาชน เพื่อให้
 เกิดการยอมรับ สืบทอดและเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม

(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533 : 15)

หลักสูตรมัธยมศึกษาปัจจุบันเอื้ออำนวยในการสืบทอดวัฒนธรรมไทย ทั้งวัฒนธรรม
 หลวงและวัฒนธรรมราษฎร์ได้ค่อนข้างมาก ถึงแม้ว่าจะยังไม่เพียงพอก็ตาม แต่สามารถจัดการเรียน
 การสอนให้สอดคล้องกับการถ่ายทอดวัฒนธรรม สามารถใช้ทรัพยากรทั้งด้านมนุษย์และวัตถุ
 ในท้องถิ่นมาเป็นสื่อการสอนและเป็นเนื้อหาในการเรียน การสอนได้ (ปัญญา รุ่งเรือง, 2530 : 83)

หลักสูตรสังคมศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง
 พ.ศ. 2533) และหลักสูตรสังคมศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524
 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กำหนดแนวทางในการเรียนการสอนในการสร้างความตระหนัก

ในคุณค่าให้ความสำคัญของท้องถิ่น โดยกำหนดจุดประสงค์ในรายวิชาสังคมศึกษาไว้พอสรุปได้ว่า
 ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าทางวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม และค่านิยม
 ที่พึงประสงค์ ตลอดจนรักษาและผูกพันกับท้องถิ่น ความภาคภูมิใจในความเป็นไทย(กรมวิชาการ,
 2533: 47,61) พร้อมทั้งยังได้กำหนดให้มีการเรียนการสอนในรายวิชาบังคับ บังคับเลือก และวิชา
 เลือกเสรี ให้เรียนรู้วัฒนธรรมเรื่องราวภายในท้องถิ่น ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กำหนดให้ม
 การเรียนการสอนในรายวิชาบังคับ ได้แก่ วิชา ส 101(ประเทศของเรา 1) ,ส 102 (ประเทศของเรา
 2), ส 204 (ประเทศของเรา 3) , ส 306 (ประเทศของเรา 4) วิชาบังคับเลือก ได้แก่ วิชา ส 071
 (ท้องถิ่นของเรา 1) , ส 072 (ท้องถิ่นของเรา 2) , ส 073 (ท้องถิ่นของเรา 3) และในรายวิชาเลือกเสรี
 ได้แก่ ส 011 (สังคมและวัฒนธรรมไทย) และรายวิชาพระพุทธศาสนา สำหรับในระดับชั้นมัธยม
 ศึกษาตอนปลายกำหนดให้มีการเรียนการสอนในรายวิชาบังคับ ได้แก่ ส 401 (สังคมศึกษา), ส 503
 (สังคมศึกษา) วิชาเลือกเสรี ได้แก่ ส 0210 (ประวัติสังคมและวัฒนธรรมไทย) และรายวิชา
 พระพุทธศาสนา รวมทั้งคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดแนวทางให้กับครูผู้สอนได้นำ
 ความรู้ ความคิด และเรื่องราวในท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาที่ตนสอนอยู่
 โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับหลักสูตร และสภาพท้องถิ่นของคน ดังที่กำหนดไว้ในหลักการของ
 แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ข้อที่ 3 ว่า

การก้าวทันความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการสมัยใหม่และการรับ
 วัฒนธรรมจากต่างประเทศหรือจากภายนอกชุมชน ต้องประสานควบคู่ไป
 กับความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญา ภาษาและวัฒนธรรม
 ดั้งเดิมของท้องถิ่นและของสังคมไทย เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความรู้
 ใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535 : 7)

ดังนั้น ครูจึงต้องรับผิดชอบโดยตรงในการนำวัฒนธรรมพื้นบ้านมาใช้ในการเรียน
 การสอนตามหลักการที่ได้กำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติและแผนพัฒนาวัฒนธรรม
 โดยเฉพาะครูสังคมศึกษา เนื่องจากวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่อาศัยความรู้เกี่ยวกับสังคมมนุษย์
 เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม ตลอดจนอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อ
 การดำรงชีวิตและรูปแบบการอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต และจากการที่
 ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาจากหลักสูตรมัธยมศึกษาทั้งมัธยมศึกษาตอนต้น
 และมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่ามีเนื้อหาวิชาที่สรุปได้เป็น 6 ด้าน ได้แก่ด้าน ค่านิยม,

ขนบธรรมเนียมประเพณี,แบบแผนการดำเนินชีวิต,ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับสิ่งแวดล้อม,ประวัติศาสตร์ และความเป็นพลเมืองดี ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ สุภาวงศ์ จันทวานิช (2527 : 67-75) ที่ได้เสนอไว้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้าน ได้ให้การศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

1. สอนศีลธรรม ปรัชญาชีวิต ค่านิยม และแบบแผนความประพฤติ
 - ก. สอนหลักธรรม ปรัชญาชีวิต ค่านิยม และแบบแผนความประพฤติ
 - ข. สอนศดึกความเชื่อ
 - ค. สอนแนวทางความประพฤติและจริยธรรม
2. ให้ความรู้และข่าวสาร
 - ก. สอนวิถีปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - ข. สอนเพศศึกษา
 - ค. เล่นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์
 - ง. ให้ข้อมูลใหม่ ๆ หรือนวัตกรรมในสังคม

ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นครูสังคมศึกษา จึงต้องการศึกษาว่าครูสังคมศึกษาได้มีวิธีการนำวัฒนธรรมพื้นบ้านมาใช้ในการสอนสอดแทรกและจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรอย่างไร โดยมุ่งเน้นที่จะศึกษาในเขตการศึกษา 6 เนื่องจากเขตการศึกษา 6 ซึ่งมีเขตรับผิดชอบ 7 จังหวัด คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สระบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท ตพบุรี และอุทัยธานี ต่างก็มีวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง เช่น วัฒนธรรมด้านประเพณี ได้แก่ ประเพณีกวนข้าวทิพย์ ของชาวอำเภอรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ประเพณีตักบาตรดอกไม้อี จังหวัดตพบุรี ประเพณีขอฟัน จังหวัดอุทัยธานี วัฒนธรรมด้านการละเล่น ได้แก่ การเล่นเพลงแม่ศรี การเล่นเพลงเรือ เป็นต้น และบางวัฒนธรรมก็เป็นวัฒนธรรมประจำชาติด้วย เช่น ประเพณีสารทและครุขสงกรานต์ การเล่นเพลงเรือ เป็นต้น นอกจากนี้ประวัติศาสตร์และตำนานของจังหวัดต่างก็มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ไทยทั้งสิ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการนำวัฒนธรรมพื้นบ้านไปใช้ในการเรียนการสอนสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 ในการสอนสอดแทรกในห้องเรียน และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ในด้าน

1. คำนิยม
2. ขนบธรรมเนียมประเพณี
3. แบบแผนการดำเนินชีวิต
4. ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับสิ่งแวดล้อม
5. ประวัติศาสตร์
6. ความเป็นพลเมืองดี

ขอบเขตการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครูผู้สอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เขตการศึกษา 6 ที่เปิดสอนทั้งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย
2. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านในการเรียนการสอนสังคมศึกษาคตามหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง 2533) ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกในห้องเรียนและการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในด้าน การสอนค่านิยม, ขนบธรรมเนียมประเพณี, แบบแผนการดำเนินชีวิต, ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับสิ่งแวดล้อม, ประวัติศาสตร์ และความเป็นพลเมืองดี

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

วัฒนธรรมพื้นบ้าน หมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มคนในเขตการศึกษา 6 ในด้าน ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา ภาษาและวรรณกรรม ศิลปกรรมและโบราณคดี การเล่นดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ ชีวิตความเป็นอยู่และวิถีชีวิต

การนำวัฒนธรรมพื้นบ้านไปใช้ หมายถึง การนำเอาวิถีชีวิตของกลุ่มคนไปใช้ในการสอดแทรกในการสอน ทั้งในห้องเรียนและเสริมหลักสูตร

การเรียนการสอนสังคมศึกษา หมายถึง การเรียนการสอนเกี่ยวกับค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี แบบแผนการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ และความเป็นพลเมืองดี

เขตการศึกษา 6 หมายถึง อาณาเขตที่รวมหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินงานทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วยจังหวัดต่าง ๆ 7 จังหวัด คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สระบุรี อ่างทอง สิงห์บุรี ชัยนาท ตพบุรี และอุทัยธานี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เป็นแนวทางสำหรับครูศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ในการพัฒนาการนำวัฒนธรรมพื้นบ้านไปใช้ในการเรียนการสอนศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์ในการส่งเสริมการใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านในการเรียนการสอนศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ และรายวิชาอื่น ๆ ทั้งในด้านการบริหารหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร ตลอดจนการพัฒนาสมรรถภาพของครูในด้านการใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านเพื่อการเรียนการสอน
3. เป็นแนวทางสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการสนับสนุนการนำวัฒนธรรมพื้นบ้านไปใช้ในการเรียนการสอนศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ และรายวิชาอื่น
4. เป็นแนวทางในการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย